

ИЗВЪНАУДИТОРНИТЕ КУРСОВЕ КАТО ЧАСТ ОТ УЧЕБНИЯ ПРОЦЕС В НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ

Гл. ас. д-р Милена Караджова
*Център по публична администрация,
Нов български университет*

Резюме: Съществуват различни причини, които налагат реформа във висшето образование. Извънаудиторните курсове са възможност за успех на реформите. Разработката е посветена на изследването на практиките по въвеждането и осъществяването на извънаудиторните курсове в Нов български университет.

Ключови думи: висше образование; учебни планове и учебни програми; извънаудиторни курсове.

EXTRACURRICULAR EDUCATIONAL FORM LIKE A PART OF THE CURRICULUM IN NEW BULGARIAN UNIVERSITY

Assist. Prof. Milena Karadjova, PhD

Summary: There are a number of factors for reforms in Higher Education. The Extracurricular Educational forms are an opportunity for successful reform. The paper discuss the practices in New Bulgarian University to establish the Extracurricular Educational Forms like a part of the Curriculum.

Keywords: Higher Education; Curriculum; Extracurricular Educational Forms.

Обект на настоящото изследване са извънаудиторните курсове като възможност за изграждане и утвърждаване у студентите на умение сами да решават реални задачи, без да прилагат готови и заучени решения, а намирайки собствени пътища за решаването на тези задачи. За база се ползват курсове в областта на „Публичната администрация“, най-вече курсове, включени и в бакалавърските модули към програма „Администрация и управление“, и в магистърската програма по „Публична администрация“.

Предмет на изследване са резултатите, които се целят с въвеждането на този тип курсове, както и организацията на провеждането и оценяването им.

Актуалността на темата би могла да се обоснове с множество аргументи. Настоящото изследване ще се позове на два от тях, които ясно мотивират необходимостта от утвърждаване на извънаудиторните курсове като форма на обучение.

Първият аргумент се позовава на факта, че *различните обучаеми имат различни способности и стил на заучаване*. Това налага разнообразие и на формите и методите за обучение, включително чрез активно използване на възможностите, предлагани именно чрез извънаудиторните курсове. В първата част на изследването съвсем накратко е направен подбор на известни стилове на учене, като се прави опит да се обоснове положителният принос, който извънаудиторните курсове биха имали, ако те бъдат подготвени и проведени професионално.

Вторият аргумент е свързан с динамиката в политиките за висше образование от края на XX и началото на XXI век. През 70-те години в САЩ се налага практиката за акредитиране на университетите и на учебните програми (най-вече магистърски). Разработените през този период стандарти за акредитация представят в концентриран вид обществените очаквания за знанията и уменията, които притежават университетските алумни. През последните няколко години разбиранията относно *целите на акредитацията на университетите и*

техните програми се променят. Американската университетска акредитационна политика от 2005 година насам трайно установява нови критерии за оценка на предлаганото висше образование, налагайки акредитацията като процес, който оценява не университетите, а конкретните студентски постижения. Извънаудиторните курсове като форма на обучение спомагат за индивидуализиране работата със студентите и подпомагане повишаването на личната им успеваемост. Именно това е и мотивът в първата част от настоящото изследване да бъде направен кратък преглед на промените в акредитационните стандарти, с което да се обоснове заложената теза.

Тезата, която изследването предлага, е, че извънаудиторните курсове, въведени в бакалавърските и магистърските програми на Нов български университет, са възможност за изграждане у студентите на способност за учене чрез анализ на предоставяна информация и за намиране на самостоятелни пътища за решаване на конкретни задачи. По този начин извънаудиторните курсове биха могли да бъдат и мост между учебния процес от една страна и изследователската дейност и практиката – от друга.

Изследването се позовава както на документи, анализи и проучвания от последните няколко години, така и на архивни материали, отразяващи реформата в българското висше образование от 70-те години. Позоваването на тези архивни документи е поради изключителната, дори смущаваща, актуалност на тези документи.

Настоящият текст не изследва дали въвеждането на извънаудиторните курсове като част от учебния процес е следствие на задълбочен анализ на тенденциите при висшето образование в световен мащаб и в национален контекст, дали е следствие на неравностойните условия, пред които са изправени частните университети¹, или е интуитивно решение за преодоляване на

¹ Бел.авт. - Доказателства в това отношение са липсата на забрана държавните университети да участват в процедури по обществени поръчки, както е в други

конкретни трудности. Настоящото изследване обаче застава на позицията, че провеждането им, основано на ясни цели и реализиращо различни методи и форми на учене, би довело до положителни за студентите резултати.

Тази промяна е и адекватно решение на част от проблемите в българското висше образование. Съгласно SWOT-анализ на системата на висшето образование в България, направен в Програмата за развитие на образованието, науката и младежките политики в Република България (2009 – 2013), разработена от Министерството на образованието, младежта и науката (МОН)², като слаби страни, относими към изследването, са изведени: фрагментарност на системата, липса на цялостна визия (стратегия) за развитие на висшето образование; липса на съответствие на предлаганото образование и потребностите на пазара на труда; недостиг на научноизследователска дейност при подготовката на студентите, липса на иновации. В анализа на МОН за съжаление не се стига ясно до дискусия за качеството на образование, предлагано от висшите училища. Лаконично са дефинирани пет заплахи за българското висше образование, като една от тях е именно: *спад в качеството на висшето образование*. Извеждането в доклада на проблеми като липса на съответствие между придобитите от студентите знания и умения – от една страна, и потребностите на работодателите – от друга, както и недостатъчното участие на студентите в научноизследователска дейност, показват, че е нужно в учебните програми да бъдат въведени и форми на обучение, различни от класическите аудиторни лекционни курсове.

европейски страни (така напр. съгласно германското законодателство организации, които са финансирани с публични средства в размер повече от 50%, нямат възможност да участват като кандидати в процедури за обществени поръчки, тъй като те конкурират цената, която оферират, при неконкурентни условия)

² <http://www.minedu.government.bg>

1. Стиллове на учене. Акредитация, насочена към конкретни лични постижения на студентите

Теорията е развила множество методи на преподаване, базирайки се във висока степен на установените стиллове на научаване и заучаване. Ако искаме студентите ни да постигнат поставените с учебните програми и учебни планове цели, би трябвало да сме наясно как студентите научават и да акомодираме техните индивидуални различия за учене. За да се стимулира успеваемостта на студентите, следва да бъде планирана и въведена стратегия на преподаване, която да отчита в достатъчно висока степен именно различията при научаването. Извънаудиторните курсове като форма на учебна дейност биха могли да се наложат именно като възможност за преподаване и учене, основана на научаване и натрупване на знания чрез активно лично участие. Освен че се придобиват знания, активното участие в учебния процес води и до натрупване на опит (което не се постига при традиционните, най-вече лекционни, аудиторни курсове).

Разнообразните профили на учащия обосновава и разнообразието във формите на обучение, включително въвеждането и на новата форма – извънаудиторните курсове. Оптимизирането на процеса на учене би спомогнало за преодоляването на слабите страни и заплахите, посочени в цитирания по-горе анализ на МОН и съответно – повишаване качеството на висшето образование.

Въвеждането на извънаудиторните курсове в програмната схема на Нов български университет е свързано с политиката на университета: да предложи качество, адекватно както на академичните стандарти, така и на изискванията на пазара. Този аргумент се извежда от чл. 3 от *Наредбата за осигуряване на управление на качеството в Нов български университет*³, където е записано, че качеството следва да съответства на обявената мисия на

³ www.nbu.bg

НБУ и основните компетенции на всяка от неговите програми – от една страна и реалното им постигане – от друга; ал. 3 от същата разпоредба подчертава, че „Дефиницията за качество в НБУ търси баланс между чисто академичното качество и пазарното качество“.

Качеството на висшето образование е сложна тема, която не е обект на настоящото изследване. Във връзка с дискутираната проблематика за въвеждането на извънаудиторните курсове в учебните планове, би било интересно да се разгледа ролята на тези курсове от гледна точка на акредитацията на учебните програми.

През 90те години на XX век и първите години на XXI век целите на акредитацията бяха определяни като оценка на потенциала на висшите училища да предложат качествено обучение. Българският Закон за висшето образование следва тази традиция, определяйки целта на акредитацията като стимул висшите училища да развият потенциала си и да повишат и поддържат качеството на предлаганото обучение⁴.

През 2006 – 2007 г. в американските академични среди започва дискусия за цялостна реформа в образованието, в частност - промяна и на целите на акредитационния процес. Застава се все по-активно на позицията, че акредитацията следва да е процес, който оценява не висшето училище и неговите възможности да предложи качествено обучение, а конкретните студентски постижения⁵. През 2006 г. в САЩ е създадена Комисия за бъдещето на висшето образование (Commission of the Future of Higher Education, наричана още Spelling Commission). През септември 2006 г. Комисията излиза с доклад, озаглавен *A Test of Leadership: Charting the Future of U.S. Higher Education*⁶. В резултат на доклада през август 2008 г. е приет и нов закон за образованието - Higher Education Opportunity Act. Промени

⁴ Вж. Чл. 75, ал. 2

⁵ Вж. Calarusse, C., J. Raffel – “Transforming Public Affairs Education through Accreditation Standards” – [http:// www.naspaa.org/accreditation](http://www.naspaa.org/accreditation)

⁶ Вж. U.S. Department of Education, *A Test of Leadership: Charting the Future of U.S. Higher Education*. Washington, D.C., 2006. - <http://www2.ed.gov>

търпят и стандартите за акредитация. През октомври 2009 г. американската Национална асоциация на училищата по публични въпроси и администрация (National Associations of Schools of Public Affairs and Administration – NASPAA) приема нови стандарти, въз основа на които да се извършва акредитацията⁷. Те в никакъв случай не биха могли да бъдат определени като нови. Новост е обаче акцентът върху знанията, уменията и компетенциите на завършилите студенти. Съпоставен с критериите за акредитация на NASPAA от 2006 г., студентските постижения се нареждат от 7 на 5 място в списъка за оценяване при акредитация. Конкретизирани са компетенциите, които студентите следва да придобиват по време на обучението им. Изрично е посочено изискването студентите да умеят *да прилагат* получените знания. В този контекст извънаудиторните курсове са не само логично, но и необходимо допълнение на аудиторните курсове.

2. Извънаудиторната дейност на студентите – една от целите на образователната реформа в България от 70-те години на XX в.

Анализът на съответствието между резултатите от учебната и изследователската работа на университетите с изискванията на деня не е нова и за българската образователна политика и доктрина.

През 1907 г. Петър М. Нойков⁸ произнася реч, в която изяснява специфичните задачи на университетското образование и функциите, които трябва да изпълнява университетът в България, като особено внимание отделя на въпросите за активността при обучението⁹.

⁷ Вж. NASPAA Accreditation Standards for Master's Degree Programs - <http://www.naspa.org/accreditation/standard2009>

⁸ Бел.авт. - Проф. Петър Михайлов Нойков (1868 – 1921 г.) е първият български професор по педагогика; привърженик на идеите на Русо, Гаудинг и Адолф Ферриер за активното образование

⁹ Бел.авт. - Коментарът за речта на проф. Нойков е ползван от „История на българското образование“ – Жечо Атанасов, второ издание, С. 1974, стр. 255 - 256

През периода 1969 – 1973 г. в българското висше образование се реализира мащабна реформа. Тя не е изолирана от световните тенденции, дори напротив – активно е повлияна от тях. Става въпрос не само за тенденции, характерни за страните от Социалистическия лагер, но и за промени, съпоставими с промените, извършвани в САЩ и Западна Европа. През 1969 – 1972 г. се разработват политически, научни и организационни основи и направления за реформиране на висшето образование в България. Реформите са мотивирани с развитието на научно-техническия прогрес. Част от посоките, в които се реализират, са разработването на вертикална /степенна/ и хоризонтална /номенклатурна/ структура на висшето образование, както и активизация и модернизация на учебния процес и издигането му до нивото на научно-изследователски процес¹⁰. Това е периодът, в който са формулирани т. нар „триединни задачи за възпроизводство на кадри с висше образование“, а именно: „изграждане на висококвалифицирани специалисти от нов тип, способни да решават сложните задачи, поставени от научно-техническата революция и развитието на страната; изграждане на творчески личности, способни самостоятелно да мислят, да се ориентират, да решават възложените задачи, да преодоляват назрелите противоречия; кадри не само високо квалифицирани и творчески мислещи, но и възпитани в комунистически дух, верни на партията, активно воюващи за претворяване на партийната политика в живота“¹¹. Ако освободим третата задача от идеологическата ѝ обремененост и я преведем на езика на днешния ни ден, то това триединство би звучало актуално и много близко до заявената още в началото на 90-те години мисия на НБУ: „...изграждане на предприемчиви личности, отговорни за собственото си развитие; ... среда за развитие на социално загрижени

¹⁰ Вж. Доклад на Н. Папазов относно проблеми в учебния процес на ВУЗ през учебната 1973 – 1974 г. – Комитет за наука, технически прогрес и висше образование (КНТПВО), Съвет за висше образование (СВО) – Централен държавен архив (ЦДА), Фонд 517, опис 3, а.е. 13

¹¹ Вж. Папазов, Н. – цит. документ, стр. 3 - 4

личности, която подготвя хората за живот в условията на демокрация, гражданско общество, пазарни отношения, европейска интеграция и глобализация...“.

През 1975 г. вече е представен първият обстоен анализ на извършените реформи, като са ползвани данни от академичната 1973/1974 г.¹² В доклада се посочва, че е започнало функционирането на нова структура на висшето образование, обучение по нови учебни планове и нови програми; намален е срокът на обучение с половин година за по-голямата част от програмите; намалено е аудиторното за сметка на извънаудиторното обучение и относителното увеличаване на практическите занятия; въведено е изискването дипломирането в почти всички специалности да завършва с дипломна работа. Като извод се посочва, че тези промени предполагат по-голяма активност на обучението. Като цяло през този период извънаудиторната и факултативната творческа работа на студентите се реализира в системата на ТНТМ¹³. Докладът посочва, че с оглед започнатата реформа реализирането на студентската активност чрез възможностите, предлагани от организираната система за ТНТМ, се е разширила.

Изводите, направени с Доклада, показват, че в България още в началото на 70-те години съществува прогресивно нарастване на информацията и бързо морално остаряване на част от специалните знания. Това налага да бъде извършена динамична актуализация на съдържанието на обучението. Посочва се, че при интензивното развитие на науката, техниката и образованието приложните знания относително бързо остаряват, за сметка на фундаменталните науки, които „остават база на всички фундаментални човешки постижения“. В същия доклад се посочват очаквания към студентите и най-вече към алумни, които звучат с актуалност, която стана основа за формиране обекта на настоящото изследване. В Доклада на първия заместник

¹² Вж. Доклад на първия заместник председател на Комитета за наука, технически прогрес и висше образование, СВО - ЦДА, Фонд 517, опис 3, а.е. 25

¹³ Бел.авт. - ТНТМ – Техническо и Научно Творество на Младежта

председател на Комитета за наука, технически прогрес и висше образование, Съвет за висше образование буквално е посочено, че студентите трябва да притежават „умение за практическо решаване на реални жизнени задачи без да се прилагат готови алгоритми, а чрез намиране на творчески път на собствени алгоритми за решаването на реалните задачи. Естествено е, че постигането на такова изискване налага да отпадне стремежът за запаметяване на голям обем от готови знания, а да се изучава и осмисля принципът и методът, който позволява самостоятелно възпроизвеждане на дадена система от частни явления“.

В анализа на Съвета за висше образование се посочва още, че бъдещите специалисти трябва да могат самостоятелно да се ориентират в новите явления и процеси, като се посочва, че това налага „преоценка на лекцията като най-ефективен метод на обучение във ВУЗ. Лекцията е незаменима винаги, когато няма достатъчно източници на информация. С увеличаване на литературните източници и аудиовизуалните средства за информация, лекционният метод на обучение трябва да се преосмисля и усъвършенства“.¹⁴

Интернет и форми за достъп до информационни и научни източници мотивират в още по-висока степен въвеждането на форми на обучение, подобни на извънаудиторните курсове.

3. Цел и място на извънаудиторните курсове в учебните програми. Нива на въвеждане.

През последните години Нов български университет (НБУ) промени предлаганата схема на обучение, въвеждайки правилото във всички бакалавърски и магистърски програми да бъдат включени извънаудиторни курсове. Работите на студентите се оценяват от

¹⁴ Бел.авт. - Цитираният Доклад на първия заместник председател на Комитета за наука, технически прогрес и висше образование, СВО - ЦДА, Фонд 517, опис 3, а.е. 25

преподавател и носят на студента определен брой кредити. Курсовете, свързани със самостоятелна студентска активност, се наричат извънаудиторни курсове и се въвеждат през трета и четвърта година от обучението в бакалавърските програми. Приема се, че на този етап от своето обучение студентите вече са готови да подготвят и представят самостоятелно изследване.

В магистърските програми извънаудиторните курсове са въведени от самото начало на обучението.

Извънаудиторните курсове са възможност, която все още остава недостатъчно експлоатирана като форма на обучение. И ако по отношение на целта, която програмите в Нов български университет си поставят с въвеждането им, както и за начина на оценяване има яснота, то процесите на организиране и супервизия понякога са съпроводени от неясноти и трудности при реализирането.

Предложеното изследване прави опит да се *разграничи извънаудиторната заетост, реализирана в извънаудиторните курсове, от извънаудиторната заетост на студентите, реализирана под формата на домашни задания и самоподготовка за аудиторните курсове*. В този смисъл извънаудиторната заетост би могла да се разграничи на формализирана извънаудиторна заетост и неформализирана извънаудиторна заетост. Формализираната извънаудиторна заетост се изразява чрез извънаудиторните курсове, при които студентите реализират поставените им в съответната дисциплина задължения и при положителна оценка за придобитите от тях конкретни знания и умения придобиват кредити, броят на които е предвиден в учебния план¹⁵. Неформализираната извънаудиторна заетост се свежда до домашните задания, които студентите следва да изпълнят към съответния курс.

¹⁵ Бел.авт. - Съгласно чл. 44а , ал. 4 от Закона за висшето образование (ЗВО), кредити могат да се формират както от хорариум от лекции и упражнения, така и да се придобият и от участие в практика или от защитена курсова работа – което на практика е именно от формализирана извънаудиторна заетост.

Въпреки че на сайта на НБУ курсовете са преведени като *extracurricular educational form*, курсовете в Университета съществено се различават от дейностите, реализирани във всички нива на обучение (училищно образование, колежи и университети), организирани в образователните институции като доброволна, безплатна, обществена и социална форма на активност. Примери за такива дейности са издаването на студентски вестници, учебни съдебни процеси, спортни прояви от името на университета и много други.

Извънаудиторните курсове би трябвало да са част както от учебния процес, така и от научноизследователската дейност в процеса на обучение. Това би могло и да ги превърне в мост между чистата и приложната наука. Ако се върнем към цитирания вече документ от 1973 г., ще се убедим, че това е стремеж на българското висше образование още от втората половина на ХХ в. Съгласно текста „съблюдаваните изисквания в новите учебни планове се свеждат главно до „... установяване на такова съотношение между общотеоретични и специални учебни дисциплини, между теоретични знания и практически умения по всяка една дисциплина, че специалистът с висше образование да може винаги да отговори на високото си призвание. По своята организация и подход към подготовката на кадри висшите учебни заведения да се издигнат до равнището на научните институции“.¹⁶

Тук е уместно да се посочи, че с приемането на Наредбата 21 за прилагане на система за натрупване и трансфер на образователни кредити във висшите училища¹⁷, е въведен терминът *извънаудиторна заетост*, като актът посочва и формите, под които тя може да се реализира. Правилникът за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в Република България¹⁸ въвежда легалния термин *извънаудиторни занятия* (чл. 46, ал. 1, т. 1, буква „а“). Терминът

¹⁶ Вж. Папазов, Н. – цит. документ, стр. 4

¹⁷ Обн. ДВ бр. 89/ 2004 г.

¹⁸ Приет с ПМС 202/ 10.09.2010 г., обн. ДВ 75/ 2010, посл. изм. С ДВ 75/ 2011 г.

“извънаудиторни занятия” е използван в смисъл на форма на обучение, реализирано по електронен път. Предвидено е като възможност за подпомагане процеса на обучение, реализиран както като аудиторна, така и като извънаудиторна форма. В този смисъл *извънаудиторни занятия следва да се разграничава от извънаудиторни форми на обучение и извънаудиторна заетост* (като последните носят един и същ смисъл). В настоящия текст се изследват *извънаудиторните форми на обучение (извънаудиторна заетост)*.

Извънаудиторните курсове са под формата на:

- самостоятелна работа;
- проект;
- семинар;
- практика;
- практически стаж;

В първите четири от изброените форми на студентите се поставят изследователски задачи.

Петата форма – практическият стаж, е с цел придобиване на практически умения и компетенции от студентите. В НБУ е утвърдена *Процедура за организацията на практиките (стажовете) в НБУ*. Съгласно стандарта практическият стаж се осъществява по обявени от програмите план в лабораториите, ателиетата и студиата на НБУ или в институции и организации извън НБУ, или по лична инициатива на студентите в посочена от тях институция в страната и чужбина, след решение на Програмния съвет. Самото използване на термините „практика“ и „практически стаж“ понякога е неясно и води до трудност при разграничаването на тези форми на обучение, което се вижда дори и от заглавието на вътрешния нормативен документ.

Извънаудиторните форми на самостоятелна студентска активност съществуват не само като извънаудиторни курсове – което е възможност само за трета и четвърта година от обучението в бакалавърските програми и за магистърските програми. Оценяването в НБУ е многокомпонентно. Крайната оценка се формира поне от две

оценки, като формата се избира от преподавателя. Формите на оценяване в Университета най-общо са обособени в три групи: тестове, писмени задачи и практически задачи¹⁹. Така студентите още в началото на своето обучение постепенно натрупват не само знания в избраната от тях научна област, но развиват уменията да намират и анализират информация и да обосновават конкретни предложения.

Следващата бележка, която е подходящо да бъде направена, е, че извънаудиторните курсове, в зависимост от конкретните им характеристики, могат да бъдат както с учебна, така и с научноизследователска насоченост. Ясното им разграничаване е важно, особено с оглед въведената Рейтингова система за висшите училища в България²⁰.

4. Дял на извънаудиторните курсове в контекста на учебния процес в НБУ. Видове извънаудиторна заетост на студентите. Начин на организация и степен на супервизия.

Нов български университет е въвел унифициран формат за обучение в своите бакалавърски и магистърски програми по отношение на броя изисквани кредити.

В третата и четвъртата година от обучението в бакалавърските програми в НБУ личи ясна тенденция за развитие на умения за провеждане на научно изследване, в което да могат да бъдат формулирани цел, обект, предмет, хипотеза, целеви групи, актуалност на проблема и в края на изследването да бъдат представени изводи, заключения и препоръки. В V, VI, VII и VIII семестри студентите са длъжни да изберат по 6 лекционни курса (наричани „аудиторни“),

¹⁹ Вж. Наръчник по оценяване на НБУ, Приложение към Глава 9 от Наредба за учебния процес в Нов български университет – www.nbu.bg

²⁰ <http://rsvu.mon.bg>

които им носят 18 кредита на семестър и 4 извънаудиторни курса, които им носят 12 кредита на семестър²¹.

В магистърските програми студентите избират всеки семестър 5 аудиторни курса (15 кредита) и 5 извънаудиторни курса (15 кредита).

Тези курсове подготвят студента за неговото завършване, особено в програмите, в които дипломирането се реализира чрез разработване и защита на бакалавърска теза. За разработка и защита на бакалавърската си теза студентите получават 10 кредита, а за защита на магистърска теза – 15 кредита.

Както беше вече посочено, за реализираните в извънаудиторните курсове дейности студентите получават кредити, съобразени с Европейската система за натрупване и трансфер на кредити (ЕСТК). Би следвало тези кредити да се основават на учебното натоварване на студентите, за да се постигнат очакваните учебни резултати. Съгласно документи, приети във връзка с Болонския процес, *учебните резултати* описват какво се очаква учащият да знае, разбира и да бъде способен да направи след успешното приключване на учебния процес; те са свързани с дескрипторите на нивата в националните и европейски квалификационни рамки²².

Извънаудиторните курсове, както и бакалавърската и магистърската тези, са по-скоро форма на учебна дейност и в ограничен брой случаи - форма на индивидуална изследователска работа на студента.

В извънаудиторните курсове, особено през третата година от обучението в бакалавърските програми, акцентът е поставен върху теоретичните изследвания.

През четвъртата година от обучението в бакалавърски програми, в обучението в магистърските програми и особено при разработването

²¹ Бел.авт. - По-подробно за извънаудиторните учебни форми за обучение в програмите по публична администрация виж: Арабаджийски, Н. – „Извънаудиторни учебни форми за обучение в програмите по публична администрация на Нов български университет“ – <http://www.nbu.bg>

²² Вж. Ръководство на потребителя на Европейската система за трансфер и натрупване на кредити – <http://www.hrbc.bg>

на бакалавърска и магистърска теза, тежестта постепенно се насочва към емпирични изследвания, при които студентите се насърчават да формират хипотеза, да събират факти с цел доказване или отхвърляне на хипотезата, както и да правят изследвания, съобразени с нивото на обучението им.

Груповите разработки се използват само в част от програмите на университета, напр. в програма „Психология“ .

Извънаудиторната заетост на студентите не се ограничава единствено до работата им в извънаудиторните курсове. За всеки един аудиторен курс студентите имат задължението да подготвят и реализират поставените им от преподавателя домашни задачи.

Реално липсва яснота колко време студентите отделят за подготовката си както за аудиторните, така и за извънаудиторните курсове. Поради това остава неясно дали натовареността на българския студент съответства с изискванията на Болонския процес да не надвишава 8 работни часа (аудиторна + извънаудиторна заетост) . За сравнение, с реформите от 1973 г. учебните планове са изградени на база 9-10 часа работен ден на студента: 55-60% аудиторна заетост (лекции и упражнения до 30 часа седмично) и 40–45% извънаудиторна самостоятелна работа (до 25 часа седмично), част от която се ръководи и контролира от преподавателите (учебно-изследователска работа, консултации, контролни проверки и др). Сравнено с предишните учебни планове е налице намаляване през 70-те години на аудиторното време за обучение с 6-13 %.²³ Същевременно Докладът набляга на възможността с новите учебни планове да бъде стимулиран учебният процес „чрез увеличаване на относителния дял на учебните форми, които дават възможност за по-активно участие на отделните студенти в различните фази на творческо усвояване на знанията. Аудиторните упражнения и организираните извънаудиторни занятия са увеличени в сравнение

²³ Вж. Папазов, Н. – цит. документ, стр. 5

със старите учебни планове с 10–17% и достигат средно от 60-65% от общия учебен хорариум.”²⁴

Също така няма яснота дали времето и усилията, които студентът полага при разработка на домашните задания за аудиторен курс, се различават от времето и усилията, необходими за изпълнение на задачите в извънаудиторните курсове.

„Ако студентската и преподавателската активност в Европа ще се превърне в реалност, то тогава университетите трябва да могат да се доверят един на друг”²⁵. Опирайки се на коментари на ангажирани с Болонския процес експерти, изключително важно е да разполагаме и с оценката на студентите и преподавателите по програмите за мобилност за извънаудиторните форми за подготовка и обучение.

Начин на организация и степен на супервизия;

А/ Извънаудиторните курсове се предлагат по утвърден общ за университета стандарт. Портфолиото на курса изисква да бъдат посочени името на курса, какви са целите на курса, какви знания и умения ще придобият студентите, успешно завършили курса, какви са формите на оценяване, има ли предварителни изисквания, които студентите предварително следва да са покрили, за да могат да запишат курса; какви са формите на оценяване; Към характеристиката на курса се прилагат библиография на източниците, които студентите следва да ползват – задължителни и избираеми, както и CV на преподавателя.

Курсът следва да бъде одобрен от Департаментния съвет, след което се предлага за одобрение на Факултетния съвет на Бакалавърски/ Магистърски факултет.

Б/ При разработване на бакалавърска/ магистърска теза има утвърдена процедура, като най-общо етапите, през които тя преминава, са:

²⁴ Вж. Папазов, Н. – цит. документ, стр. 7

²⁵ Вж. Флъд, Родерик „Болонският процес след 2010 г.“, публикувано в „Ръководство по Болонския процес“, изпълнение на Болония във висшите училища, декември 2007 г. – <http://bolognd.hrdc.bg>

- подаване на заявление от студента за допускане до разработка на бакалавърска теза с приложен план;
- определяне от Департамента на научен ръководител, който е академично лице;
- определяне на рецензент на представената за защита бакалавърска теза;
- защита пред комисия от трима хабилитирани преподаватели за бакалавърска теза и петима хабилитирани преподаватели за магистърска теза;

Както извънаудиторните курсове, така и разработването на бакалавърска/ магистърска теза се реализира под ръководството на академично лице. Университетът е въвел задължителна система за контрол (тестване) на процента на плагиатство от интернет източници чрез използване на системата MOODLE.

СУПЕРВИЗИЯ:

Съгласно правилата, приети и одобрени от страните-членки в Болонския процес, „успешното оценяване на учебните резултати е задължително условие за присъждане на кредити“. Това въвежда и изискването задължително заявените учебни резултати да бъдат придружени от ясни и подходящи критерии за оценяване. В Нов български университет са разработени ясни критерии и процедури при въвеждане на извънаудиторни курсове и подбор на теми за бакалавърска/ магистърска теза. Има разработен и утвърден стандарт за оценяване на предложената от студента разработка. Същевременно липсва ясна връзка между заявените с програмите *учебни резултати* (какво учащият се очаква да знае, да разбира и да бъде способен да направи след успешното приключване на учебния процес) и *успешното им оценяване*.

Съществува проблем и по отношение на супервизията в процеса на подготовка на студента на поставената му задача и възможностите му на общуване с преподавателя. Проблемът понякога се задълбочава и

от обстоятелството, че част от извънаудиторните курсове се водят от хонорувани преподаватели, които нямат приемно време, т.е. липса на възможност за пълноценно академично общуване със студентите, записали курса.

5. Възможности за участие на студентите в допълнителни проекти. Практики в НБУ – степен на включване на студентите. Използвани ресурси.

Тази възможност е свързана с конкретната активност на всеки един от Департаментите да кандидатства за финансиране по вътрешни проекти (от фондовете на НБУ) или по външни проекти. При спечелен проект подборът на включените студенти се извършва чрез конкурсна процедура, условията за която се обявяват от Департамента.

Реално извънаудиторните форми на обучение са път към изграждането на връзка с бизнессредите, правителствения и неправителствения сектор. Формите на сътрудничество биха могли да се реализират като апробирани пилотни проекти за съвместна работа; институционализирани форми; центрове за екселанс, резултат на сътрудничество и съфинансиране на университетите²⁶.

Както беше посочено по-горе, в НБУ е утвърдена *Процедура за организацията на практиките (стажовете) в НБУ*.

Възможността за практическо обучение в реална работна среда не е новост за висшето образование, въпреки че начинът, по който се говори за тази част от обучението, представя идеята едва ли не като иновативна. За регулираните професии реализирането на практически стаж от студентите е условие, за да завършат и придобият правоспособност. Въвеждането на стажовете в учебния процес е един от индикаторите, въведен с Рейтинговата система за висшите училища в България.

²⁶ Вж. Радонова, Ив. – „Сътрудничество между висшите училища и бизнеса – необходимост и предизвикателство“ – стр. 5 – 6, Център за развитие на човешките ресурси, 2011

Центърът по публична администрация (ЦПА) е включил Практическият стаж като задължителна част от учебния план. Стажът на студентите се организира както от ЦПА в национални държавни, административни структури и неправителствени организации (Народно събрание, Министерство на външните работи, Академия на МВР, Програма за развитие на ООН), така и по инициатива на студентите.

Стажовете целят придобиването на практически умения от страна на студентите. По принцип нямат изследователска насоченост, но дават възможност на студентите да наберат чрез тях емпирични данни, които в последствие да използват в изследователските си разработки.

Студентите в НБУ имат осигурена допълнителна възможност за съдействие и осигуряване на стаж чрез Центъра за кариерно развитие в университета.

Изводи и предложения

Нов български университет въвежда извънаудиторните курсове като част от учебните програми. Целта им е чрез тях студентите да придобият способност сами да обобщават и анализират предоставена им информация (най-вече под формата на научни източници), както и умение да структурират и мотивират решения на конкретни казуси, позовавайки се на своя анализ. Извънаудиторните курсове биха могли да бъдат и мост между учебния процес от една страна и изследователската дейност и практиката – от друга.

В НБУ са разработени и въведени ясни критерии и процедури за въвеждане на извънаудиторни курсове в различните нива на обучение. В университета са разработени и се прилагат ясни критерии при оценяване на студентските знания и умения. Гаранция за обективност при оценяването е и въведеното задължително многокомпонентно оценяване на студентите.

Една от най-силните страни, която би могла да се реализира чрез извънаудиторните курсове, е възможността студентите да научават

като достигат сами до конкретни изводи, заключения и знания, реализирайки поставяните в извънаудиторните курсове задачи.

Друго съществено преимущество на извънаудиторните курсове, ако те бъдат реализирани при ясно заложи цели за всеки конкретен курс и обмислени пътища за постигането им, е че извънаудиторният курс би могъл да даде възможност на студента *да натрупа не само знания, но и опит при реализиране на поставяните му задачи.*

Същевременно биха могли да се направят и някои препоръки:

- Да се направи ясно отграничаване на практиките от практическия стаж като извънаудиторни форми на обучение;
- Да се проведе проучване сред студентите, въз основа на което да бъдат анализирани оценката на студентите за ползата от извънаудиторните курсове и какво те определят като техни силни и слаби страни;
- Да се проведе проучване сред чуждестранни студенти и преподаватели в НБУ по програми за мобилност с цел установяване тяхната оценка за извънаудиторната им подготовка и за начините за провеждане на такива дейности в техните университети;
- С предложеното проучване да се установи каква е дневната аудиторна и извънаудиторна натовареност на студентите и в каква степен продължителността на лекционната ангажираност е съобразена с времето за подготовка;
- Към момента няма утвърдени механизми, чрез които да се отчита относимостта на извънаудиторните курсове с придобитите от студента компетенции, които програмата е заявила;
- Да се разработят кратки, ясни насоки за целите и очакваните резултати на извънаудиторните курсове като част от обучението; тези насоки трябва да са различни за различните форми на извънаудиторните курсове;

- Да се използват по-активно ресурсите на Центъра за кариерно развитие както по отношение осигуряването на практически стажове, така и към разработване на практика за осигуряване възможност на студентите да участват в емпирични изследвания в рамките на стажантските програми/ проекти (напр. под формата на провеждане и анализ на маркетингови и социологически проучвания и др.).

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. *Арабаджийски, Н.* „Извънаудиторни учебни форми за обучение в програмите по публична администрация на Нов български университет“ – <http://www.nbu.bg>
2. *Атанасов, Ж.* „История на българското образование“, С. 1974 г.
3. *Папазов, Н.* Доклад относно проблеми в учебния процес на ВУЗ през учебната 1973 – 1974 г. – Комитет за наука, технически прогрес и висше образование, Съвет за висше образование – ЦДА
4. *Папазов, Н.* Доклад относно определяне срока на обучение на специалистите във ВУЗ – 1973 г., Комитет за наука, технически прогрес и висше образование, Съвет за висше образование – ЦДА
5. *Радонова, Ив.* „Сътрудничество между висшите училища и бизнеса – необходимост и предизвикателство“ – стр. 5 – 6, Център за развитие на човешките ресурси, 2011
6. *Флъд, Родерик.* „Болонският процес след 2010 г.“, публикувано в „Ръководство по Болонския процес“, изпълнение на Болония във висшите училища, декември 2007 г. – <http://bolognd.hrdc.bg>
7. A Test of Leadership: Charting the Future of U.S. Higher Education – Report of the Commission on the Future of Higher Education – <http://www2.ed.gov>
8. Baldrige Education Criteria for Performance Excellence Framework - http://www.nist.gov/baldrige/publications/education_criteria.cfm
9. Calarusse, C., J. Raffel – “Transforming Public Affairs Education through Accreditation Standards” – [http:// www.naspaa.org/accreditation](http://www.naspaa.org/accreditation)

10. Lynne Celli Sarasin "Learning Style Perspectives impact in the classroom", Madison, 1998

НОРМАТИВНИ ДОКУМЕНТИ

1. Закон за висшето образование
2. Закон за развитие на академичния състав в Република България
3. Правилник за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в Република България
4. Наредбата 21 за прилагане на система за натрупване и трансфер на образователни кредити във висшите училища
5. Наредбата за осигуряване на управление на качеството в Нов български университет
6. Наредба за учебния процес в Нов български университет
7. Мотиви
8. Higher Education Opportunity Act – Aug. 2008

ОФИЦИАЛНИ ДОКУМЕНТИ

1. Национален статистически институт - статистиката от динамичния ред за сектор „Образование“
2. Национален статистически институт - Основни статистически характеристики на образованието през 2008 г. – <http://www.nsi.bg/EPDOCS?Education08.pdf>
3. Програмата за развитие на образованието, науката и младежките политики в Република България (2009 – 2013), разработена от Министерството на образованието, младежта и науката
4. Рейтингова система за висшите училища в България - <http://rsvu.mon.bg>
5. Ръководство на потребителя на Европейската система за трансфер и натрупване на кредити – <http://www.hrbc.bg>
6. NASPAA Standards 2009 – NASPAA Accreditation Standards for Master’s degree programs

7. U.S. Department of Education, A Test of Leadership: Charting the Future of U.S. Higher Education. Washington, D.C., 2006

АРХИВНИ ДОКУМЕНТИ

1. Централен държавен архив - Фонд 517, опис 3, а.е. 11
2. Централен държавен архив - Фонд 517, опис 3, а.е. 13
3. Централен държавен архив - Фонд 517, опис 3, а.е. 25
4. Централен държавен архив - Фонд 517, опис 3, а.е. 28

ИНТЕРНЕТ СТРАНИЦИ

1. <http://bolognd.hrdc.bg>
2. <http://www.hrbc.bg>
3. <http://www.minedu.government.bg>
4. <http://www.naspa.org/accreditation>
5. <http://www.nbu.bg>
6. <http://www2.ed.gov>
7. http://www.nist.gov/baldrige/publications/education_criteria.cfm
8. <http://www.nsi.bg>
9. <http://rsvu.mon.bg>